

מבט על, גיליון 977, 28 בספטמבר 2017

תגמול לוחמי החוד בשירות החובה בצה"ל

שמואל אבן

בעקבות תהליך מתמשך של שחיקת מעמד הלוחם ביחידות המתמרנות וירידה במוטיבציה להתגייס ליחידות חשובות אלה, החליט צה"ל להעלות את מרכיבי הגמול החומרי, מתוך צורך לחזק את יחידות החוד וכהוקרה ללוחמים המסכנים את חייהם; ולנוכח ההבנה שבחברה הישראלית כיום הוקרה אינה יכולה להתבטא באמירות ערכיות בלבד. במסגרת זו דירג הצבא מחדש את תפקידי חיילי החובה, כאשר מוטיב סיכון החיים בלחימה מהווה גורם ממיין ראשי. אולם, על אף חשיבותו הרבה, מאמץ הגמול אינו מספיק לחיזוק מוטיבציית הגיוס ליחידות התמרון לנוכח העדיפות הגבוהה שעדיין מקבלות יחידות אחרות.

"לוחמי החוד" בצה"ל הם הלוחמים ביחידות העילית וביחידות התמרון (שריון, חי"ר מתמרן, הנדסה קרבית ועוד). לפי נתוני צה"ל, בקרב המתגייסים לשירות החובה מסתמן תהליך רב-שנתי של ירידה איטית בנכונות לשרת ביחידות במערך התמרון, שהוא הבסיס ליכולות ההכרעה של צה"ל. לכך עלולה להיות השפעה שלילית גם על יחידות המילואים במערך התמרון, הניזון מבוגרי שירות החובה.

אחת הסיבות העיקריות לירידה זו היא עלייה בביקוש מצד המתגייסים לשרת ביחידות אחרות, בצד התחשבות הצבא ברצון המתגייסים וקיומה של מערכת איתור ומיון המקנה עדיפות ליחידות אחרות. כך למשל, מתגייסים רבים מעדיפים יחידות טכנולוגיה ומודיעין, המקנות יתרון בתעסוקה לאחר שירות החובה. ישנה העדפה גם לתפקידים של מפעילי אמל"ח מתקדם מהעורף (סייבר, כיפת ברזל וכתב"מים). בנוסף, למתגייסים רבים יש אפשרות לשרת ביחידות, שנתפסות כתובענית פחות מהיחידות המתמרנות, בהן: יחידות בט"ש (לוחמים בגדודים המעורבים), הגנה אווירית, ופיקוד העורף. במקביל, נמשך הביקוש לשירות מאתגר ביחידות העילית, הממיינות בקפידה את המועמדים לגיוס. כל אלה פוגעים במאמץ הגיוס של כוח אדם מתאים ליחידות תמרון.

במסגרת התמודדות עם בעיה זו הוחלט בצה"ל להקנות עדיפות לתגמול לוחמי החוד. לפי תוכנית חדשה, לוחמי החוד יזכו לתוספות תגמול בהן: העלאת "דמי הקיום" (תשלום חודשי קבוע לטובת שימוש אישי) בשנת השירות השלישית לכ-2,000 ש"ח לעומת כ-1,600 ש"ח כיום, כרטיס מוטען בשתי פעימות לצרכי בילוי ובגדי ספורט בסך 1000 ש"ח, שובר תשלום לקורס הפסיכומטרי ועוד (לפי אתר צה"ל, 14 בספטמבר). עלות התוכנית מוערכת בעשרות מיליוני שקלים בשנה, במסגרת תוכנית גדעון. בנוסף, הוחל ליישם מסלול שירות מיוחד לחיילי יחידות מובחרות, הכולל (נוסף לשירות החובה) שלוש שנות שירות קבע ושנתיים

לימודים. כפועל יוצא מתוספת שירות הקבע יגויסו ליחידות אלה פחות חיילי חובה בכל מחזור, דבר שעשוי לתרום גם למאגר הגיוס ליחידות המתמרנות.

יש לציין כי בשנים האחרונות חל שיפור ברווחתם של חיילי החובה בצה"ל בעיקר הודות לעליית "דמי הקיום". החל מתחילת 2016 הועלו "דמי הקיום" ב-50 אחוזים, כאשר הסכום ללוחמים עלה מ-1,077 ש"ח ל-1,616 ש"ח בחודש, לתומכי הלחימה מ-784 ש"ח ל-1,176 ש"ח ולאחרים מ-540 ש"ח ל-810 ש"ח. עלות המהלך נאמדה ב-600 מיליון ש"ח בשנה. העלאת "דמי הקיום" מקלה על שירותם של החיילים ועל משפחותיהם. בנוסף זוכים חיילי החובה למענק שחרור ולפיקדון, שניתן למימוש בשנים שלאחר השחרור: ללוחם - ניתן מענק שחרור בסך 19,646 ש"ח ופיקדון של 28,414 ש"ח (בסה"כ 1,335 ש"ח בממוצע לחודש, לפי 36 חודשי שירות), לתומך לחימה - מענק בסך 16,802 ש"ח ופיקדון של 24,317 ש"ח (1,142 ש"ח בממוצע לחודש), ולאחרים - מענק בסך 13,578 ש"ח ופיקדון של 19,671 ש"ח (924 ש"ח בממוצע לחודש). לאור הנתונים הללו, ברי שהמניע המרכזי לשירות קרבי הוא המוטיב הערכי! בנוסף, החל מגיוס יוני 2015 קוצר משך השירות לגברים בצה"ל מ-36 חודשים ל-32 חודשים, דבר המפחית מנטל שירות החובה.

לפי דברי הרמטכ"ל, רא"ל גדי איזנקוט, בבסיס התוכנית החדשה אמירה ערכית לגבי חשיבותם לצה"ל של הלוחמים בכלל ושל לוחמי החוד בפרט. עם זאת, לדבריו, אמירה ערכית בלבד אינה מספיקה ולכן "נקטנו שורה של צעדים שמעבירים את המסר של הוקרת הצבא ולוחמיו". הרמטכ"ל ציין כי הטכנולוגיה והמודיעין הם חשובים מאוד, אך "הדבר החשוב ביותר למימוש המשימות והייעוד של צה"ל הם הלוחמים" (אתר צה"ל, 14 בספטמבר 2017).

לצורך מתן ההטבות, פורסמה רשימה של הגדרות ודירוג של החיילים בצבא. סביר שהיא מעידה, במידה רבה, גם על אופן מיון כוח האדם לצרכי גיוס, הכשרה ובניין הכוח:

א. **לוחם חוד**: חייל המאומן לפעול ב"מרחב מבצעי המגע", כדי לפגוע באויב, במערכים

מתמרנים, תוך סיכון חייו.

ב. **לוחם**: חייל המאומן לפעול ב"מרחב מבצעי המגע", כדי לפגוע באויב, בין אם ישירות ובין כחלק מצוות באמצעי לחימה, תוך סיכון חייו.

ג. **תומך לחימה מבצעי**: חייל המאומן לפעול ב"מרחב מבצעי המגע", תוך סיכון חייו, בתפקידי עזר לפיקוד ושליטה, מודיעין ומנהלה.

ד. **תומך לחימה**: חייל בכלל המקצועות שאינם מסכנים חיים ברמת פעילות א'.

ה. **חייל עורפי**: חייל המשתתף ליחידה שאיננה מיועדת לפעול ב"מרחב מבצעי". לעיתים ולפרק זמן קצוב, הוא נדרש לפעול ב"מרחב מבצעי המגע", תוך סיכון חייו.

מרשימה זו עולה, כי ההבחנה המסורתית, המבוססת על שלוש קטגוריות - לוחם, תומך לחימה ואחר (עורף) אינה מספיקה. הרשימה החדשה כוללת חמש קטגוריות, לאחר פיצול שתיים מהקטגוריות המסורתיות. בקטגוריות הלוחם מבחינים בין "לוחמי החוד" לשאר הלוחמים. לוחמי החוד נמנים עם כוחות המיועדים לחצות את קו המגע ולתמרן בשטח האויב, להבדיל מלוחמים המיועדים בעיקר לפעול מול האויב במאפיינים אחרים, כגון

ביטחון שוטף. הקטגוריה המסורתית של חיילים תומכי לחימה פוצלה אף היא לשתיים: תומך לחימה מבצעי ותומך לחימה אחר.

הקריטריון הבולט בעיצוב הרשימה הוא סיכון חיים בלחימה. זהו קריטריון הכרחי להגדרת החייל קרבי, בין אם הוא לוחם או תומך לחימה מבצעי. לחיילי סייבר וטכנולוגיה בעורף יכולה להיות תרומה רבה לניצחון, אך משימותיהם אינן כרוכות בסכנת חיים גבוהה. עם זאת, מנוסח הדברים עולה, שהצבא אינו פוטר באופן גורף אף תפקיד מאפשרות של סיכון חיים, לרבות חיילי העורף.

העיסוק בדירוג חיילי צה"ל אינו חדש. למשל, בשנת 2013 פורסמה חלוקה של תפקידי חיילי החובה לארבע קטגוריות: לוחם, חייל קרבי, מפעילי אמל"ח קרבי וחייל עורפי. בקטגוריה של חייל קרבי נכללו גם חיילים תומכי הלחימה, כגון חיילי חימוש, המסכנים את חייהם בשדה הקרב. לעומת זאת, חיילי ההגנה האווירית בחיל האוויר - לרבות חיילי כיפת ברזל שכונו בזמנו "לוחמים" - סווגו לקטגוריה השלישית של "מפעיל אמצעי לחימה קרביים".

האלופה (מיל'), אורנה ברביבאי, שעמדה בעבר בראש אגף כוח אדם במטכ"ל, אמרה בראיון (ynet, 14 בספטמבר 2017), בהקשר לתוכנית החדשה, כי ההחלטות הן הכרחיות, נוכח תחרות ואף מאבק בין אתוס הלחימה לאתוס הטכנולוגיה. עם זאת, בראייתה, בתהליך זה קיימים שני סיכונים עיקריים. סיכון אחד הוא פגיעה במערכים חשובים אחרים כתוצאה מרה-דירוג. בתוך כך קיימת אפשרות, שלוחמי בט"ש ירגישו מקופחים, לעומת לוחמי חוד. לדוגמה: יתכן שלוחמת מיחידת קרקל תסתער על מחבלים חמושים תוך סיכון חייה, בעוד שיהיו לוחמי חוד שיעברו את שירות החובה בלא תמרון בלחימה. הסיכון המשמעותי יותר, בראיית ברביבאי, הוא "שלא נאבד את השיח הערכי בדרך לשיפור התגמול, שכן כל נורמה כיום תהיה הבסיס לתוספת הבאה, עד שיגידו אז למה לא שכר מינימום [...] כשאתה נותן הטבות ותוספות כאלה אתה צריך להראות שערך השליחות לא נפגע, הרי לוחמים לא יצאו לקרב בעבר כי קיבלו שקל וחצי יותר. צריך להיזהר כדי לא להחליק פה, אסור שהנרטיב יהיה כלכלי". מנגד נשמעות דעות שלפיהן אין מדובר בסיכון של ממש ועל המדינה להעלות את "דמי הקיום" בשירות החובה לשכר המינימום.

לסיכום: שחיקת מעמד הלוחם ביחידות המתמרנות וירידה במוטיבציה להתגייס ליחידות חשובות אלה הביאה את צה"ל להעלות את מרכיבי הגמול החומרי, מתוך צורך לחזק את יחידות החוד וכהוקרה ללוחמים המסכנים את חייהם; ולנוכח ההבנה שבחברה הישראלית כיום הוקרה אינה יכולה להתבטא באמירות ערכיות בלבד. במסגרת זו דירג הצבא מחדש את תפקידי חיילי החובה, כאשר מוטיב סיכון החיים בלחימה מהווה גורם ממין ראשי. בכך מבחין הצבא גם בין חיילים המפעילים אמצעי לוחמה מהעורף, לרבות סייבר, לבין חיילים קרביים המסכנים את חייהם, ובראשם לוחמי החוד. לתגמול הלוחמים יש חשיבות נוספת גם נוכח הפערים הגדולים בשוויון בנטל הגיוס ואופי השירות בצבא, והדה-לגיטימציה שעושות קבוצות מסוימות באוכלוסייה לצה"ל. על אף חשיבותו הרבה, במאמץ הגמול אין די כדי לחזק די-הצורך את הגיוס ליחידות התמרון, שכן נוכח העדיפות הגבוהה שמקבלות יחידות אחרות פוחת המאגר המתאים ליחידות התמרון. נראה שסדר העדיפות הזה של הצבא ברור למתגייסים ומשפיע אף הוא לרעה על המוטיבציה שלהם לבחור ביחידות התמרון.

המלצות

- א. להמשיך במגמת השיפור בתנאי השירות של חיילי החובה, בדגש על הלוחמים. בתוך כך, אין לראות ב"טיעון הערכי" בלם בפני מתן ההטבות הכלכליות נוספות לחיילים.
- ב. להקים ועדת חריגים לנושא דירוג חיילי החובה, למשל כדי לתת מענה לפער שיתגלה בין הגדרת התפקיד לבין מילוי תפקיד בפועל מבחינת רמת הסיכון.
- ג. לבחון את סדר העדיפויות בתהליכי המיון של כוח האדם לצבא, במטרה שמאתר כוח האדם המיועד ליחידות המתמרנות לא ייפגע במידה רבה כתוצאה מהעדיפות שמקבלים מערכים אחרים, שלהם מערכי איתור מוקדם.
- ד. לשפר את התדמית של יחידות מתמרנות, תוך מתן דגש ליחידות הסובלות מדימוי נמוך יחסית בעיני המתגייסים.